

מעדותו של יצחק כהן על החיים בסלוניקי לפני השואה

יצחק כהן הוא יליד סלוניקי, ניצול אושוויץ-בירקנאו. היה רוקח בבית החולים "הדסה" בירושלים. מאז פרישתו לגמלאות הוא מרבה להופיע בפני קהלים שונים ולספר את סיפורו האישי ואת סיפורה של קהילת סלוניקי. היה שותף להכנת סרט הזיכרון "סלוניקי – אושוויץ".

ספר קצת על עצמך.

נולדתי בסלוניקי שביוון בשנת 1922, בן למשפחה ענפה שהושמדה כולה בשואה. היינו במשפחה שלושה אחים, שלוש אחיות, אבא ואמא, גם סבי גר אתנו. המשפחה המורחבת כללה הרבה מאד דודים ובני דודים, כ-150 איש. אני היחיד ששרד מכולם.

ספר על העיר שבה גדלת.

נולדתי בעיר שעד הכיבוש היווני ה-1913 הייתה עיר יהודית. כל העובדים וכל הסוחרים בסלוניקי היו יהודים. מן הפועל הפשוט ועד עורכי הדין והרופאים והנכבדים – כולם היו יהודים. העיר שבתה בשבת, תחנת הרכבת הייתה סגורה. היו בסלוניקי כ-70 בתי כנסת. היום יש בה שניים: באחד מתפללים רק בשבתות ובחגים, והשני פעיל כל יום. היום יש בסלוניקי כ-1,000 יהודים.

גרנו בשכונה שהייתה כמעט כולה יהודית ב-1922 החלו להגיע לעיר פליטים מאסיה הקטנה, והיא איבדה מהצביון היהודי שלה. ברחוב שלנו היו אולי 20% יונים. היחסים אתם היו קורקטיים, אבל הרגשנו גם את האנטישמיות. ב-1917 במהלך מלחמת העולה הראשונה, הציתו הבריטים, שלא רצו שהעיר תיפול שלמה בידי הגרמנים, שריפה גדולה בסלוניקי. הקהילה היהודית התאוששה מן השרפה הגדולה מהר יותר מאחרים בגלל העזרה ההדדית שהייתה קיימת בקהילה. עם זאת, הרגשנו את עצמנו אזרחים של יוון. היהודים הלכו לצבא. כל בחור בן 20 חויב בגיוס. במלחמת העולם השנייה, כשהאיטלקים ניסו לכבוש את יוון, שירתו בצבא היווני 13,500 חיילים יהודים מתוך 77,000 יהודים ביוון כולה. היו גדודים שקראו להם "גדודי הכהן" כי רוב החיילים והמפקדים בהם היו יהודים. אחי אברהם שירת בצבא באחד הגדודים.

הלכת לבית ספר יהודי?

כן, היו בסלוניקי 12 בתי ספר יהודים. למדנו ארבע שפות מכיתה א': יוונית צרפתית, עברית ולדינו. כתבנו בעברית, כי הרי לדינו כותבים בעברית. היו בעיר גם הרבה ארגונים ציוניים ותנועות נוער. תנועת "מכבי" למשל, הייתה חזקה מאד בסלוניקי. הייתה ל"מכבי" תזמורת

שניגנה בכל חג שהיו בו מצעדים. היו גם תנועות חלוציות שדאגו לעלייה לארץ. אני זוכר את אבא חושי מגיע לסלוניקי ועושה נפשות לעלייה לארץ – לעבודה בנמל. הסלוניקאים עבדו קודם בנמל חיפה, ואחרי הקמת נמל תל אביב – גם שם. כשעלו הביאו עמם העולים גם את הציוד שלהם לעבודה בנמל.

ב-1931 היה פוגרום בסלוניקי

נכון, בכלל בשנות ה-30 התגברה האנטישמיות. הייתה תנועה של נוער יווני לאומני פשיסטי שנקראה E.E.E., והיא פעלה ברוח הנוער ההיטלראי. לילה אחד הם שרפו את אחת השכונות היהודיות בסלוניקי. בכלל, עד שמטקסס הפך לשליט, השלטון ביוון לא היה יציב וכל כמה זמן נפלה הממשלה. בסופו של דבר פרצו הפגנות פועלים, שנמשכו שלושה ימים, ואז תפס מטקסס את השלטון. הקומוניסטים הוכנסו לכלא, והשתרר שקט. מטקסס הגיע להסכמים עם הגרמנים, שלפיהם יוון תספק לגרמניה תוצרת חקלאית, וגרמניה תיתן בתמורה מכוונות שונות. המדינה התאוששה. היה סדר, העם היה מרוצה. בדיוק כמו אצל היטלר בגרמניה. אין חופש לפרט, השלטון משתמש בטרור פוליטי, אבל – יש סדר, ויש עבודה. כשפרצה מלחמת העולם ב-1939 שמענו חדשות, אבל החיים לא השתנו כמעט. דרך הכנסיות בסלוניקי קיבלו המשפחות שבניהן שירתו בצבא – גם משפחות יהודיות – קצבה חודשית ששולמה על ידי ממשלת אנגליה. בראשית 1940 פלשה איטליה לאלבניה, ובאוגוסט הציגה אולטימטום ליוון. המלך היווני ומטקסס דחו את האולטימטום. הנסיון האיטלקי לכבוש את יוון נכשל. ואז הגיעו הגרמנים.

האם יש עוד דברים ייחודיים לסלוניקי שתרצה לספר עליהם?

החיים בסלוניקי היו שקטים וטובים, מלאי שמחה. בקהילה היהודית, שהייתה מסורתית, אבל מאד מתונה, נחגגו החגים בהמון עם. בשבועות, למשל, יצאו לחגוג בגן הנסיכים, שהיה גן יפיפה. תזמורות ניגנו. תחושות השייכות לקהילה שבראשה עמד ועד מאורגן היטב, הייתה מאד חזקה. כל חבר בקהילה החזיק במעין כרטיס קהילה, לפי מעמדו הכלכלי. כרטיסים אלה הסדירו למעשה את רמת הסיוע שכל חבר קיבל מן הקהילה. הקהילה הקימה מוסדות עזרה וסעד רבים. בכל שכונה, למשל, הייתה מרפאה, מעין קופת חולים. בנייני המרפאות היו מפוארים. היהודי מעוטי היכולת קיבלו טיפול רפואי ותרופות ללא תשלום, ומי שהיה לו יותר שילם קצת. רק בעלי היכולת שילמו את הסכום המלא. בקומה העליונה של המרפאות היה אגף ליולדות. נוסף על המרפאות הקימה הקהילה מוסדות סעד ועזרה. בסלוניקי היו, למשל, שני בתי יתומים, אחד לבנות ואחד לבנים, בית חולים לחולי נפש ובית חולים כללי גדול ומצוין, בית החולים על שם הברון הירש, שתרמה הברונית הירש.

בבתי הספר היו מסעדות, ובהן אכלו ילדים יתומים ונצרכים אחרים. היה גם ארגון בשם "מלביש ערומים", שהיה אחראי על חלוקת בגדים לנצרכים. פעמיים בשנה, בראש השנה ובפסח, קיבלו ילדים נזקקים בגדים, לחורף ולקיץ. ארגון "תורה ומלאכה" נתן לתלמידים נצרכים את כל צרכי בית הספר. בחורפים חולק פחם לנצרכים כמתן בסתר על ידי מתנדבים של ארגון קהילתי שזה היה תפקידו. ארגון אחר טיפל בחולי שחפת שחלו בשל עבודתם בטבק. הארגון דאג להם לתרופות. ואף שלח אנשים להבראה במוסדות מיוחדים לחולי שחפת. קהילת סלוניקי הייתה מאורגנת למופת, וראשי הקהילה עשו כל מאמץ לתמוך ולסייע. זאת הייתה קהילה תומכת, חמה. היה עוני, אבל כל הזמן עשו כל שהיה ניתן. המחויבות הקהילתית הייתה חזקה מאוד.

מנין בא המימון למרפאות ולמוסדות העזרה והסעד האחרים של הקהילה?

קודם כול, מתרומות נדבנים. כמו כן גבה ועד הקהילה מעין אגרה על השחיטה הכשרה. מקור הכנסה אחר היה המס על ייבוא הסוכר בפסח. הסוכר בא בקונוסים מיוחדים עם הכשר לפסח. את המס על הסוכר גבתה הממשלה היוונית, ובתקופת הפסח העבירה את תמורתו לקהילה היהודית. בקהילה גדולה כמו סלוניקי היה זה דבר בעל משמעות.

ידוע שהיה בסלוניקי בית קברות יהודי גדול מאוד.

בית הקברות היהודי היה מהעתיקים ומן הגדולים ביותר. עשרות אלפי מצבות היו בו, עוד מן המאה הרביעית לפני הספירה. בית הקברות הוקם מחוץ לעיר, אבל העיר גדלה והקיפה אותו. היוונים שמו עין על שטח בית הקברות, שהיה במרכז העיר, וניסו פעמים אחדות להעבירו לרשותם. הקהילה סירבו לפנותו. בדצמבר 1942 הרסו היוונים את בית הקברות, ברשותם של הגרמנים, כמובן. תוך 24 שעות נהרס כל בית הקברות. על שטחו בנו היוונים את האוניברסיטה של סלוניקי. בכל אזור האוניברסיטה ניתן לראות, גם היום, שרידי מצבות.

מקור: בשביל הזיכרון, 33, יד ושם, ירושלים 1999, עמ' 59-62.